

BIOGRAFIA UNEI INSTITUȚII Institutul Social Banat-Crișana (ISBC)

CARMEN CORNELIA BĂLAN

Timp de 14 ani, 1932-1946, Institutul Social Banat-Crișana a reprezentat un centru de cristalizare a activității științifice și civice a intelectualilor bănățeni.

I. CONSTITUIREA: 21 MAI 1932

Institutul Social Banat-Crișana, primul institut social regional s-a constituit relativ independent de Institutul Social Român ca o autentică demonstrație a adevărului cuprins în afirmația profesorului Dimitrie Gusti precum că „sociologia, integrată în spiritul timpului nu mai putea fi ignorată de nici un om de cultură”¹.

Ideea reunirii intelectualilor bănățeni a aparținut publicistului Petre Nemoianu și el indică drept origine a ei conferințele publice de la Cluj prin care „Octavian Goga ne învăța că nu vom putea să guvernăm real noile provincii dacă nu vom face în prealabil inventarul lor sub toate raporturile”. În discuții ulterioare cu prof. dr. Victor Vlad de la Școala Politehnică din Timișoara și avocat dr. Cornel Groșorean se conturează opțiunea pentru inițierea unui institut social bănățean².

Avocat dr. Cornel Groșorean, personalitate marcantă a anilor 1930, primar al municipiului Timișoara, cu preocupări în domeniul cercetării sociale (în 1907, student fiind, făcuse parte din Institutul Social din Budapesta, îl cunoștea personal pe profesorul Dimitrie Gusti cu care avusese discuții privind necesitatea și posibilitatea fundamentării pozitive a acțiunii sociale), spirit întreprinzător, foarte bun organizator dă contururi precise proiectului de înființare a Institutului și, ca urmare:

În toamna anului 1931, consiliul profesoral al Școlii Politehnice Timișoara își dă adeziunea pentru crearea unei instituții de cercetări sociale la care să participe toate cadrele universitare.

În 7 februarie 1932, cu participarea unor personalități de marcă ale vieții cultural-științifice bănățene are loc o consfătuire în timpul căreia, după lungi discuții, s-a convenit asupra scopului, denumirii, modului de organizare și funcționare a unei instituții de cercetări sociale cu sediul la Timișoara ca un „serviciu de profilaxie științifică pentru apărarea și afirmarea adevăratei entități a Banatului în noua geografie a României” și, în același timp, „o școală a gândirii politice”, pregătind intelectualii pentru „o viață conștient cetățenească” – Institutul urma „să se bucure de ajutor financiar din partea Primăriei, Prefecturii și întreprinderilor municipale”.

¹ Dimitrie Gusti, *Sociologie românească*, editorial în rev. „Sociologie românească”, an I, nr.1, 1936, p.3.

² Petre Nemoianu, *Cuvânt la Jubileul ISBC*, R-ISBC, an X, mai-aug. 1942, p.293.

Consfătuirea îl împuternicește pe C.Groșorean să stabilească contacte oficiale cu profesorul Dimitrie Gusti, președintele Institutului Social Român³.

În discuțiile purtate cu profesorul D.Gusti, considerând că inițiativa de înființare a Institutului Social Banat-Crișana are un scop bine determinat – altul decât cel al Institutului Social Român – reprezentanții Timișoarei nu consimt la afilierea la ISR și cu atât mai puțin la constituirea institutului bănățean ca filială a Institutului Social Român din București. D.Gusti „foarte înțelegător, a apreciat argumentele noastre” și a consimțit să patroneze adunarea generală de constituire a Institutului Social Banat-Crișana⁴.

La 21 mai 1932, în sala festivă a Prefecturii județului Timiș-Torontal are loc „adunarea de constituire a Institutului Social Banat-Crișana cu sediul la Timișoara și cu o filială autonomă și independentă la Arad”.

Sunt prezenți cei 45 membrii fondatori intelectuali bănățeni de diferite specialități, salariați ai unor instituții juridice, de sănătate și cultură, din învățământul superior, liceal sau special, din aparatul administrativ al prefecturilor și primăriilor. Instituțiile județene și municipale sunt reprezentate la cel mai înalt nivel. Din partea Institutului Social Român participă prof.Dimitrie Gusti și Al.Costin, secretarul general.

În alocuțiunea sa, D.Gusti îndeamnă pe cei prezenți: „să procedeze cu cea mai mare atenție în alegerea membrilor pentru a crea o adevărată uzină intelectuală din ISBC”; „în atacarea problemelor de cercetare să țină seama de actualitatea lor” și „cum știința noastră este o știință de observațiune – presupunând în primul rând o stăpânire suverană, fie prin experiența, fie prin cultură a faptelor aveți răspunderea unei documentări metodice asupra problemelor sociale și politice din acest colț de țară care vă va oferi un vast câmp de documentare științifică”.

După vii discuții se aprobă Statutul Institutului Social Banat-Crișana, structura pe secții, se aleg organele de conducere. Primul președinte al ISBC este ing. dr. Victor Blașian, rectorul Școlii Politehnice, cei doi vicepreședinți avocat dr. Cornel Groșorean, primarul Timișoarei și avocat dr.C.Radu – primarul Aradului, secretar general dr. Iosif Nemoianu.

Institutul Social Banat-Crișana pornește la drum autonom dar în strânsă colaborare cu Institutul Social Român și Fundațiile Regale⁵. La 27 noiembrie 1932, prin închirierea localului ACR dobândește un sediu propriu.

La 2 decembrie 1932, cu avizul Ministerului de Justiție devine persoană juridică⁶.

II. ETAPA ORGANIZĂRII ȘI CRISTALIZĂRII PRINCIPALELOR MODALITĂȚI DE ACȚIUNE (mai 1932 - martie 1934)⁷

– Se continuă acțiunea de atragere a intelectualilor la activitatea ISBC – Raportul Secretariatului general din 31 martie 1934 numără 265 membrii activi repartizați pe secțiile: politică socială și sociologie (51), medico-socială (29), cultural-

³ Documente de arhivă oficială a ISBC – Muzeul Banatului.

⁴ Cornel Groșorean, *O mică retrospectivă* în vol. *Anchetă monografică*, Timișoara, 1938, p.1.

⁵ Procesul verbal al Adunării de constituire a ISBC, 21 mai 1932, Muzeul Banatului Timișoara.

⁶ Arhivele Statului Timișoara, fond persoane juridice dos. 2981/1932.

⁷ Cf. Procesele verbale și rapoarte anuale de activitate din anii 1933-1934 – arhiva Muzeului Banatului.

artistică (56) pentru problemele minorităților (33), economică, financiară și tehnică agricolă (26), urbanistică și științe administrative (21), filiala autonomă Arad (49).

– ISBC se oferă să devină „un atelier de cercetare și de studiu a tuturor problemelor legate de realitatea socială românească din Banat-Crișana, un izvor de indicații și de armonizare pentru o mai susținută activitate în domeniul economic, social și cultural”.

Încercând să constituie un sistem de relații cu autoritatea administrativă, cu celelalte instituții economice și culturale bănățene în Comitetul ISBC sunt cooptate persoane reprezentând aceste instituții fapt care vădește atât deschiderea spre colaborare a Institutului, cât și credibilitatea de care el se bucura deja.

– Este o perioadă de mare entuziasm și mobilizare de forțe:

– Abordând o tematică diversă susținută prin material documentar bogat și riguros selectat, conferințele publice ale membrilor ISBC ținute la Timișoara se constituie în adevărate evenimente cultural-științifice și, în același timp, în semnale de alarmă în problemele acute ale Banatului, României și contextului internațional.

– În iulie 1933, apare primul număr al Revistei Institutului Social Banat-Crișana (R-ISBC), director Cornel Groșorean, redactor Ioachim Miloia. Revista își propune să fie „icoana fidelă a stăruințelor noastre îndreptate către cunoașterea oamenilor, stărilor și faptelor sociale din trecutul și prezentul acestei părți de țară”⁸.

Pe plan local și național reacțiile la primele numere ale Revistei-ISBC sunt deosebit de favorabile. Cuprinsul Revistei-ISBC este structurat pe 3 capitole cu ponderi variabile și anume: conferințe și studii (cca 60%), însemnări și recenzii (cca 25%), parte oficială – din activitatea secțiilor (cca 15%).

– Întărirea școlii românești și colaborarea cu oamenii școlii fiind unul din obiectivele ISBC, se fac demersuri oficiale pentru menținerea școlii normale de la Timișoara este susținută moral și ajutată material activitatea culturală a studenților din Cercul Academic Bănățean; este sprijinit Gh. Atanasiu în tipărirea lucrării sale de psiho-pedagogie specială.

– Sunt fixate, sub conducerea comitetului, căile și mijloacele cele mai potrivite pentru împlinirea scopului principal pentru care a fost creat ISBC: cunoașterea stărilor sociale ale regiunii Banat-Crișana. Într-o primă etapă, fiecare secție își definitivează obiectivele, problemele prioritare, cadrul teoretic și metodologic de abordare și intervenție efectivă.

Se încurajează cercetările individuale, și se publică rezultatele în Revistă dar problema de fond a acestei etape este stabilirea unei modalități de cercetare în teren. În conștiința epocii metoda monografică se impusese drept cale sigură dar comitetul ISBC decide să nu urmeze „cum ar fi fost firesc, metoda monografiei experimentată cu succes de Institutul Social Român”.

Împrejurări speciale (lipsa unor tradiții, a mijloacelor materiale, a personalului familiarizat cu cercetarea sociologică de teren și imposibilitatea ca membrii institutului să se deplaseze pentru un timp mai îndelungat la sate) dar mai ales scopul programatic al ISBC – de a contribui la cunoașterea obiectivă a problemelor celor mai importante și mai urgente pentru Banat și la stabilirea pe această bază a căilor de intervenție prin politica socială – au condus spre prima alternativă la monografia exhaustivă a școlii gustiene: monografia unei probleme prioritare pentru viața socială realizată în numai 1-2 localități semnificative luându-se în calcul toate determinările și influențele pe cadre și manifestări.

⁸ Cornel Groșorean, *La început de drum (editorial)*, R-ISBC an I, nr.1, ian.-febr-1933, p.1.

Se definitivează schema operațională pentru cercetările viitoare:

- Specialiștii, în funcție de preocupările lor, propuneau probleme prioritare susținându-le prin date statistice, documentare.

- După aprobarea de către Comitet a Proiectului, fiecărui membru al viitoarelor echipe monografice îi revenea studiul în teren, pe cadre și manifestări a unui anume domeniu, prelucrarea materialului, redactarea raportului de cercetare și stabilirea propunerilor concrete.

Întrucât membrii ISBC erau „diletanți în sociologie“, comitetul a organizat pentru ei o școală temeinică și foarte severă de calificare, apreciindu-se că „s-a ajuns la punctul critic al existenței Institutului când el va trebui să dea probe convingătoare de viabilitate“.

III. PROBA DE VIABILITATE: 30 MARTIE 1934 – 18 OCTOMBRIE 1938⁹

- Consecvent programului său, Institutul Social Banat-Crișana a luat sub lentila observației problema mult arzătoare a depopulării descinzând la Belint (15 august – 2 septembrie 1939) și la Gârbova (15 august – 3 septembrie 1935).

- S-a oprit apoi asupra fenomenului ciudat al desnaționalizării lente a clementului românesc de-a lungul Dunării, în ținuturile pitorești ale Clisarii – deplasându-se cu aproape 50 de membrii la Pojejena (15 august – 3 septembrie 1936), avea de-a face din nou, cu o realitate necunoscută în țară.

- În 1937, are alt obiectiv, examinarea situației coloniștilor din Banat deoarece „se constată o completă dezorientare a guvernanților și legiuitorilor“ – din lipsă de fonduri, această companie monografică nu s-a realizat, rămânând numai în proiect.

- În 1938, este preocupat de influența urbanizării și industrializării asupra țaranului român: „ce se întâmplă cu muncitorul ieri încă agricultor în regiunile industriale – iată problema zilei și a viitorului“. „Campania monografică se realizează la Ohaba Bistra în perioada 3 august – 4 septembrie. S-a ales localitatea Ohaba Bistra deoarece aici se dezvoltase în ultimele decenii o industrie mijlocie cu randament însemnat“.

Cercetarea de la Ohaba Bistra este însă considerată doar preambul deoarece scopul propriu-zis este examinarea influențelor metalurgiei grele, adică a industriei puternice de la Reșița și Anina asupra muncitorului român; cercetarea problemei muncitorești fiind considerată „o problemă foarte grea, foarte amplă, a cărei examinare necesită deja cunoștințe speciale“, investigațiile de la Ohaba Bistra sunt considerate de comitet, „curs preparatoriu“.

- Se realizează studii documentare și statistice individuale privind problematica minorităților pentru a constata interdependențele reciproce dintre români și minoritari.

- Se demarează activitatea de întocmire a monografiei orașului Timișoara „cea mai grea și mai încurcată problemă“.

⁹ Cf. Rapoarte de activitate ale secțiilor, Comitetului, companiilor monografice, procese verbale ale adunărilor generale din 1935, 1936, 1937 și 1938.

– Secția culturală Arad continuă monografia comunei Sâmbăteni – începând în 1933 – lucrând într-o manieră mult mai apropiată de schema clasică a echipelor studențești utilizând alături de specialiștii ISBC forțele locale și elevi din anii terminali ai Școlii Normale.

– Fiecare campanie monografică s-a încheiat cu un raport de cercetare – redactat după modelul școlii de la București (din păcate doar două monografii au văzut lumina tiparului: ancheta monografică din comuna Belinț și cea din comuna Gârbova – în 1938 respectiv în 1939) și cu un memoriu care formula în baza datelor de teren măsuri și remedii potrivite. Conducerea ISBC „luptă din greu să impună memoriul atenției celor în drept pentru ca remediile să fie adoptate”.

– Prin studiile realizate în companiile monografice, sau prin cercetare documentară individuală, ISBC consideră că, din punctul său de vedere, a epuizat problemele deoarece „am scos la iveală toată gama cauzalităților care au provocat și provoacă în anumite comunități aceste cangrene sociale”.

Cum răspunsul autorităților centrale și locale întârzia să se arate dr. Cornel Groșorean începe o intensă corespondență cu profesorul Dimitrie Gusti, corespondență care are drept scop constituirea unui sistem viabil de intervenție socială bazată pe cercetare și acțiune desfășurată de diferitele instituții.

„Instituțiile sociale regionale – și de urgență ar trebui înființate și secții la Cluj – să n-aibă altă menire decât examinarea situației reale a satelor noastre din punct de vedere științific. Pe baza constatărilor lor, a concluziilor și propunerilor făcute să descindă în anul proxim, în aceleași localități; Fundațiile Regale – adică o echipă pe care eu nu aș chema-o de cercetări ci de realizări petrecând 3 luni în sat, această echipă să ia toate măsurile necesare pentru a îndeplini toate realizările impuse de împrejurări, stabilite anterior de Institutele sociale adică de echipele monografice. Și, abia după aceea, adică în cel de al treilea an, să se deplaseze ASTRA, organizând, în tot cursul anului, așa-zisele acțiuni de culturalizare”.

În paralel în paginile Revistei-ISBC se fac propuneri pentru „federalizarea tuturor societăților culturale locale” (Ctin Miu Lerca) pentru a opri „lupta surdă pentru hegemonie între instituții complementare care puteau să-și ofere reciproc ajutor prețios în rezolvarea problemelor locale”.

Acțiunea de colaborare ce părea un bun câștigat la începuturile ISBC a rămas doar un deziderat, fiecare societate acționează separat, relațiile dintre ele au tot mai mult doar un caracter informal.

În ceea ce privește colaborarea cu Institutul Social Român și Fundațiile Regale, problema a fost soluționată altfel decât sugera C. Groșorean – în 1938 intră în funcțiune Legea Serviciului Social.

– În perioada 1934-1938, Comitetul, prin autoritatea sa, îndeosebi prin Cornel Groșorean caută continuu să organizeze și să adapteze activitatea ISBC pentru a rezista „împrejurărilor deloc prielnice”. Secțiile au lucrat fiecare în parte sau reunite triind materialul colectat în campaniile monografice, contribuind prin discuții la redactarea sa relativ unitară, pregătind campaniile următoare sub aspect teoretic și metodologic. O deosebită atenție se dă informării la zi cu literatura de specialitate a fiecărei probleme, raportându-se lucrări spre a fi recenzate și prezentate în ședințe de secție sau în Revistă.

Prin donații dar și din achiziții din fondurile proprii, biblioteca ISBC devine, în această perioadă, un real instrument de documentare la zi pentru membrii săi și nu numai.

Structura organizatorică a cunoscut destule modificări datorate planului de activitate dar și disponibilității unor membrii: se desființează și apoi se reînființează secția juridică și secția medico-socială, la propunerea dnei Elena Secoșan se înființează secția de gospodărie casnică ca subsecție a secției economice.

Au continuat conferințele publice organizate de ISBC la Timișoara pe probleme de mare însemnătate, toate expuse într-o manieră academică „demnă de acest institut”; au conferențiat Dimitrie Gusti, Gh.Filipescu, A.Contrea, V.Popoviciu, Alex.Nicolescu, Liviu Gabor, Ioan Nemoianu, Petre Nemoianu, Al.Vaida Voevod, Cornel Groșorean și alții.

În spiritul tradiției școlii sociologice, ISBC a realizat la sate, în timpul campaniilor monografice, o serie destul de bogată de acțiuni sociale, culturale, medicale, de educație la care au participat membrii comunităților respective, iar pe perioade de iarnă și-a creat un sistem eficient de colaboratori – în plan local – realizând în lunile noiembrie și decembrie serii de conferințe la sate în care au avut alături intelectualii locului și diferite asociații culturale bănățene. ISBC participă la Expoziția Fundațiilor Regale și, în legătură cu această participare, Traian Herseni spunea: „meritul deosebit al Institutului de la Timișoara este că n-a cruțat nici un mijloc tehnic ca să înfățișeze în cadrul Expoziției cât mai complet lucrările, încât, cel puțin pentru ceea ce putem vedea aici, mai ales în ce privește cercetările, trebuie să-i recunoaștem locul de frunte”.

Revista Institutului are 10 apariții (15 numere), materialul publicat, modul de prezentare, forma științifică și documentarea riguroasă au atras atenția tuturor cercurilor cultural-științifice asupra ISBC și astfel „am reușit să creem aici la Timișoara un periodic românesc de cea mai mare însemnătate”. (Correspondența din arhiva personală C. Groșorean, alături de notele prezente în aproape toate publicațiile științifice și culturale ale vremii atestă cu prisosință acest adevăr).

Intrat deja în cel de al 7-lea an de activitate rodnică neîntreruptă și sub spectrul reglementării contemplative de legiuitor, Raportul de activitate din 1938 precizează încă o dată sub semnătura lui C. Groșorean că „Institutul nostru nu a urmărit și nu urmărește exclusiv un scop științific – pentru aceasta nu am avea elementul uman pregătit. Deci, folosindu-ne de metodologia științifică examinăm realitatea vieții (fapt care nu exclude bineînțeles și activitatea științifică a membrilor totdeauna cald sprijinită de către conducerea Institutului). Cu alte cuvinte nu facem sociologia pentru sociologie – obiectiv ce intră exclusiv în programa Institutului Social Român de la București – ci, utilizăm metoda sociologică ca mijloc de cercetare... că prin felul nostru de a fi nu atingem nivelul înalt științific, fiind nevoiți a ne mărgini la un diletantism este pe deplin adevărat. Suntem diletanți din punct de vedere științific dar nu suntem diletanți în profesiile noastre cari ne silesc la un contact direct, nemijlocit și continuu cu realitățile vieții și ceea ce vede un astfel de profesionist pe teren poate să nu fie precis exprimat în limbaj științific însă constatările sale sunt și rămân de înaltă valoare sociologică”¹⁰.

¹⁰ Cf. Documentelor din arhiva personală C.Groșorean corespondență în caiete de însemnări și Revista ISBC.

IV. ÎNCADRAREA ÎN SERVICIUL SOCIAL: 18 OCTOMBRIE 1938 - 12 OCTOMBRIE 1939

– Sub efectul Legii Serviciul Social din 18 octombrie 1938 ISBC își pierde autonomia și personalitatea juridică, funcționează sub titulatura „Institutul de cercetări sociale a României. Regionala Timișoara“, se supune Statutelor regionale elaborate de la centru având implicit și o structură pe secții ce corespunde modelului ISR.

– În vara anului 1938, monografiștii bănățeni participă în cadrul programului Serviciului Social la cercetarea a 16 sate din Valea Almăjului – Programul cercetării și instrumentele de lucru sunt elaborate de la centru dar caietele de însemnări vădesc păstrarea modalității de observare și înregistrare din perioada anterioară. Membrii Institutului bănățean au totodată mândria că „Serviciul social a adoptat în mod indirect sistemul finalist al cercetărilor sociale practicate de noi atunci când ne-a impus să cercetăm comunele din plasa Bozovici, județul Caraș, în vederea transformării acestei unități administrative în plasă model“.

Revista ISBC continuă să apară având ca redactor responsabil pe C.Groșorean; cele două numere au o mai mare densitate de lucrări teoretico-metodologice, partea oficială – viața internă a regionalei – lipsește.

În cadrul secției de industrie casnică se deschide o expoziție cuprinzând piese semnificative pentru 5 zone ale Banatului (rezultat a 4 săptămâni de colecționare în 38 sate completat cu materiale suficient de vechi și de autentice din colecții particulare).

În afara expoziției propriu-zise au fost organizate în perioada 15-30 ianuarie 1939 diverse acțiuni (demonstrații practice, concursuri etc.) în maniera Muzeului Satului. Valorificarea științifică a acestui material a constituit nucleul de bază al Secției de etnografie a Muzeului Banatului.

V. REÎNFIINȚARE ȘI REORGANIZARE: 20 MAI 1940 – 21 MAI 1942

– În 1940, când Serviciul Social se desființează pe neașteptate, Institutul se trezește dezorganizat. În consecință, „s-a impus necesitatea de a se reorganiza“. La 20 mai 1940, ISBC se reconstituie revenind la vechea matcă, înregistrându-se la Tribunalul Timiș Torontal ca personalitate juridică proprie, președinte ales este C.Groșorean.

– Secțiile și-au reluat activitatea după metoda din trecut; comunicări săptămânale în cerc restrâns, punându-se în discuție, „probleme sociale sociologice, folcloristice, monografice, rasiale, toate tratate în lumina actualității“.

– Numeroaselor solicitări de conferințe publice și comunicări făcute de diferiți organizatori li se răspunde de la un înalt nivel de profesionalism și documentare prin prestațiile susținute de Cornel Groșorean, Ion Țenchea, Emil Botiș, Adrian Brudariu și alții.

– Comisia de studii și cercetări a Ministerului Afacerilor Străine solicită și ea ISBC pentru realizarea unei documentații locale, de ordin cultural ce urma să fie utilizată împotriva propagandei străine ce susținea că stăpânirea românească este

ilegitimă și în plus nu a adus nimic sau foarte puțin în provinciile alipite României. La 29 mai 1940, comitetul finalizează „Planul de lucru în vederea viitoarei conferințe de pace”. Cercetătorii sunt repartizați pe domenii tematice. Munca este însă individuală și tot individual se fac sintezele de domeniu.

– Publicarea amplului studiu „*Transilvania sub maghiari și români*” (București 1941) sub redacția magistratului Vasile Teodorescu (fost președinte al ISBC în 1938) dă o sinteză impunătoare numeroaselor documente și date publicate în Revista ISBC, în cei 8 ani de la apariția sa.

– Frământări de ordin material – urmare a trecerii bugetului la centru și apoi a neclarificării situației materiale la desființarea Serviciului social – au stârnit în parte elanul lucrărilor ISBC și au creat între Institut și Fundațiile regale „o relație nouă, cât se poate de jenantă și de dureroasă rezolvată cu destul de multă și stresantă dificultate”.

– Cu mari eforturi, materiale și organizatorice, s-a continuat cu regularitate redactarea Revistei care, în această perioadă a atins 630 pagini, ajungând să fie cea mai amplă din tot decursul activității Institutului. În paginile Revistei ISBC sunt tratate probleme de interes regional publicându-se o bună parte din materialul campaniilor monografice din verile anilor 1934-1939.

ISBC propune și susține adăpostirea Universității din Cernăuți la Timișoara. „Înfăptuirea aceasta culturală se datorește în mare parte intervenției ISBC”.

Este de remarcat și înrăurirea puternică pe care activitatea în cadrele ISBC a avut-o asupra lucrărilor individuale, literare și artistice ale membrilor săi: „Voiget Birău, tratând în formă literară unele subiecte sociologice, Romul Ladea realizând o operă ruptă din glia Banatului și din geniul poporului român, Gh. Atanasiu zăgrăvind cu mult spirit de observație realitățile istorico-sociale din Banat”.

– Cercetarea de teren reprezintă în această perioadă doar o prevedere programatică, lipsa de fonduri și frământările din viața social-politică fac imposibile campaniile monografice.

În 1941 se realizează totuși într-o singură zi – 18 mai – o deplasare a echipei la Ghiroda (comuna frunțașă din județul Timiș) în lagărul foștilor soldați iugoslavi, români din Timoc „pentru a lua timp de câteva ore informațiuni de la acești frați aduși în mijlocul nostru de vântul năprasnic al evenimentelor istorice” un prilej pentru abordarea concretă a problemelor românilor din afara granițelor țării – o realitate care a făcut obiectul multor studii documentare publicate anterior în Revista ISBC.

– Perioada mai 1941-mai 1942 este îndeosebi marcată de activitatea la diferite lucrări de sinteză (valorificare publicistică) și de pregătire a jubileului – 10 ani de existență a ISBC.

Adunarea festivă și numărul special al Revistei sunt pentru membrii ISBC un prilej de bilanț, de autoevaluare. Se insistă asupra necesității constituirii ISBC și a rezultatelor din cercetarea științifică. Cuvintele de salut și telegramele oficiale vădese aleasa prețuire de care se bucură activitatea ISBC din partea Institutului Social Român, a altor institute naționale și regionale a unor personalități de marcă ale vieții românești.

VI. ÎNCERCAREA DE SUPRAVIEȚUIRE: MAI 1942 – MAI 1946

Atenția specialiștilor ISBC se îndreaptă aproape exclusiv asupra lucrării cu care au fost însărcinați de Ministerul Afacerilor Străine (termen de predare onorat la 1 august 1943): materialul este distribuit și se lucrează la el cu asiduitate. Revista ISBC publică mare parte din studiile întocmite pentru această comandă.

Tot în direcția valorificării preocupărilor specialiștilor grupați în jurul ISBC, dar mai ales ca încă o dovadă a responsabilității pe care aceștia o manifestă față de provincia natală se hotărăște redactarea unei ample lucrări: Istoria Banatului „planul este ca fiecare epocă să fie de alți specialiști tratată, urmând ca aceste studii să fie apoi date publicității pentru a se supune astfel materialul discuțiilor necesare și numai după aceea să se redacteze lucrarea definitivă ca o sinteză a studiilor anterioare”.

Asumarea și redactarea materialelor pentru cele două mari sinteze culturale îl fac pe C. Groșorean să afirme într-o scrisoare către Dimitrie Gusti „cum vedeți deci Domnule profesor, suntem discipolii D-voastră sârguincioși și credincioși stând neclintiți la datorie la colțul acesta de țară, din nou contestat, din nou periclitat”.

Tot din corespondența cu Dimitrie Gusti se pot reconstitui preocupările organizatorice din această perioadă:

- la reînființare și-au reluat activitatea doar secțiile istorică și etnografică dar „Institutul a început să ia avânt din ce în ce mai îmbucurător: s-a înființat de curând secția agrară și cea etico-juridică urmând verosimil și secția învățământului”.

- ivindu-se posibilitatea unui sponsor pentru tipărișurile ISBC (Dacia Traiana) – „în această ipoteză având posibilitatea ca să tipărim lunar un fascicol, apoi monografiile noastre și în fine, studiile specializate ale secțiilor deoarece nu tot materialul ar încapa în Revistă și nu fiecare studiu se potrivește pentru o publicație periodică” – C. Groșorean neobosit face din nou planuri, cu puțină bunăvoință, foarte ușor s-ar plasa revista și monografiile la bibliotecile școlare primare și secundare, la comunele mai mari, la plase și la alte oficialități din județele Timiș-Terontal, Caraș Severin, Arad și Hunedoara, adică pretutindeni în această regiune unde problemele abordate de noi au un interes general necesar a fi cunoscute de toată lumea intelectuală”. Propune chiar mai mult decât atât: încadrarea în mișcarea ISBC a Olteniei căci „sunt multe probleme de interes comun și... este trist și supărător că noi nu cunoaștem problemele de acolo ci numai ale noastre de aci, deși suntem uniți avem trecut comun și viitor comun”.

ISBC se angajează oficial și în diferite demersuri pentru dezvoltarea instituțiilor cultural-educative;

- intervine pentru școala de arte decorative și pentru definitivarea sculptorului Romul Ladea ca director al acestei școli;

- susține campaniile de înființare a unor instituții de învățământ superior și îndeosebi a Universității Timișoara pentru că „se simte acut lipsa unui bastion al intelectualității românești în acest colț înaintat și expus al graniței de Vest”. În memoriile înaintate către Guvern se argumentează, din punct de vedere cultural, național, geopolitic și social necesitatea acestor instituții. ISBC are bucuria de a vedea împlinit acest vis al intelectualilor bănățeni – Universitatea de la Timișoara.

Tot în această perioadă, ISBC face o ultimă tentativă de organizare a cercetărilor de teren: într-o formulă restrânsă se deplasează la Naidaș, în vara anului 1942, pentru „realizarea unei anchete sociologice cu privire la literatură, muzică, port și obiceiuri”; problema pe care o are în atenție este „amenințarea psiheii adevărate a poporului ce se va pierde fără o intervenție în cunoștiință de cauză”. Raportul acestei campanii este citit și apreciat de Dimitrie Gusti dar manuscrisele nu au fost niciodată date publicității rămânând doar ca documente de arhivă, exemplarul predat la Tipografia Timișoara a dispărut într-un incendiu.

În decursul anului 1945, Institutul a trebuit să renunțe la toate planurile sale, să-și suspende activitatea – inclusiv apariția Revistei – „în urma resurselor financiare foarte reduse” dar membrii săi, în baza cercetărilor anterioare întocmesc *Sinteza istorică și social politică* (publicată în volum separat de C.Groșorean). Tot sub semnătura C.Groșorean apar lucrările „*Mișcări culturale Sud-Est Europene*”, „*Situația românilor din Banat în decursul sec.XVIII*”, „*Situația politică și culturală a minorităților etnice din România la finele anului 1930*” și „*Banatul de altă dată și de totdeauna*”.

În 1946, Revista ISBC are două apariții prin care se dau publicității studiile întocmite pentru Biroul Păcii, Secția de istorie publică și un volum separat de studii din Istoria Banatului. Aceste tipăriri sunt recenzate și apreciate în mod deosebit în revista „Sociologie Românească” printr-un articol semnat de Henri H.Stahl.

În articolul introductiv din Revista ISBC sub titlul *Început de activitate*, redacția aprecia că „Institutul și-a făcut datoria cu vârf și îndesat și în perioada grea 1944-1946” și se exprima speranța ca „în viitorul apropiat să-și reia activitatea neprecupețită în vechiul ei cadru”.

– acest fapt nu s-a mai întâmplat niciodată, ISBC autodesființându-se în 1946.

Activitatea Institutului Social Banat-Crișana așteaptă încă recuperarea sa sociologică și culturală și în spiritul crezului pragmatic al ISBC, considerăm că această recuperare nu ar viza atât o monografie a Institutului – deosebit de necesară de altfel și ea – cât mai ales o încercare de verificare în practica cercetării sociologice contemporane a ceea ce – teoretic vorbind – se constată a fi viabil din modelul său de cercetare și acțiune socială.